

KS. MICHAŁ STANISZEWSKI

PRZEMIANY RELIGIJNOŚCI W WIEKU ADOLESCENCJI WYZWANIEM DUSZPASTERSKIM KOŚCIOŁA W POLSCE

*Transformation of religiosity in the age of adolescence as the pastoral
challenge of the Church in Poland*

Trwające od 3 do 28 października 2018 roku XV Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów na temat „Młodzież, wiara i rozeznawanie powołania” w bardzo szczegółowy sposób odnosiło się do trudności, jakie młodzi ludzie napotykają w kwestiach wiary i odkrywania swojego powołania w Kościele. Synod, odwołując się do biblijnej relacji objawienia Chrystusa uczniom idącym do Emaus, zwrócił uwagę na proces odejścia, który obrazował wspomniany przykład, a który jest figuratywny dla wielu młodych ludzi zawiedzionych tym, co się dzieje w Kościele.

Podczas przygotowań do synodu, uwzględniając także przeprowadzoną za pośrednictwem Episkopatów ankietę wśród młodzieży, stwierdzono, że „sami młodzi mówią, że w niektórych częściach świata ludzie młodzi licznie opuszczają Kościół. Zrozumienie przyczyn tego zjawiska ma kluczowe znaczenie, aby można było iść naprzód”¹. Autor, idąc za ową zachętą, sformułował problem badawczy, który po jego rozwiązaniu może pomóc zarówno w skutecznej recepcji uchwał synodalnych, jak również stać się źródłem inspiracji w duszpasterstwie dzieci. Autor postawił sobie za cel zbadanie tego, czy proces odejścia rozpoczyna się dopiero na etapie młodzieńczym, czy też zjawisko to pojawia się wcześniej, w wieku adolescencji przynależnym jeszcze

¹ XV Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów, *Instrumentum laboris*, 65.

do dzieciństwa. Cel ten ma zostać osiągnięty za pomocą badania ankietowego.

Przedmiotem rozważań synodalnych miała stać się młodzież rozumiana jako grupa osób, do których odnosi się definicja młodości jako „etapu przejściowego między pierwszymi krokami w kierunku autonomii, jakie podejmujemy w okresie dojrzewania, a odpowiedzialnością wieku dorosłego”². Przedział wiekowy, do którego odwołał się synod, dotyczy wieku między 16 a 29 rokiem życia³. Szukając przyczyn kryzysu wiary u osób młodych, autor wybrał za przedmiot badań religijność dzieci w wieku od 12 do 14 lat, w centralnym momencie dorastania obejmującego okres od 10 do 16 roku życia⁴. Taki dobór wynika z faktu, że w tym okresie dzieci nie są poddawane naciskowi duszpasterskiemu z racji I Komunii Świętej czy przygotowań do bierzmowania. Autor dla zachowania jednoznaczności terminologicznej będzie używał określenia „dzieci” w odniesieniu do grupy badanej, by odróżnić ją od grupy ludzi młodych, będącej w centrum zainteresowania ostatniego synodu biskupów.

Ciekawym zagadnieniem wydaje się być podjęcie próby zbadania od strony empirycznej, w tym socjologicznej, zjawiska odchodzenia młodych ludzi od Kościoła, ale już na etapie wcześniejszym niż wiek młodzieńczy, gdy zgodnie z badaniami psychologii rozwojowej następują gwałtowne zmiany związane z adolescencją. Na ile powszechny i głęboki jest ten proces odejścia i poszukiwania drogi do Boga? Kiedy ten moment odejścia może nastąpić?

Dość zaskakujący może być fakt, że istnieje bardzo niewiele dokumentów Magisterium, które dotyczyłyby wyłącznie dzieci, lub też dzieci byłyby ich bezpośrednim adresatem. Poza dokumentami dotyczącymi najwcześniejszych etapów życia człowieka w łonie matki, można wymienić *Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci* z 1.11.1973 roku oraz *List do Dzieci z okazji Roku Rodziny św. Jana Pawła II* z 13.12.1994 roku. Natomiast tematyka rodziny jest o wiele

² Tamże, 18.

³ Tamże, 6.

⁴ A. P. Sperling, *Psychologia*, Poznań 1995, s. 206-207.

szersza niż tylko zagadnienie dzieciństwa oraz dorastania, i to właśnie w tym szerszym kontekście znajdziemy najwięcej wskazań Magisterium odnośnie dzieci. Spośród najważniejszych będą to *Karta Praw Rodziny*, adhortacje apostolskie *Catechesi tradendae* i *Familiaris consortio* św. Jana Pawła II oraz *Amoris laetitia* Franciszka. Problem, którego dotyczy badanie przeprowadzone przez autora pracy, zostało w następujący sposób zdiagnozowane przez św. Jana Pawła II w adhortacji *Catechesi tradendae*: „Liczni młodzi i dorastający, chociaż zostali ochrzczeni, uczęszczali systematycznie na katechizację i przyjęli sakramenty, wahają się jeszcze długo, czy oddać całe życie Jezusowi Chrystusowi, o ile w ogóle pod pozorem wolności nie starają się uniknąć wychowania religijnego”⁵. Natomiast w adhortacji *Amoris laetitia* znajdujemy następujące stwierdzenie: „Źle przeżyte własne dzieciństwo i młodość są wylęgarnią kryzysów osobistych, które w końcu mają wpływ na małżeństwo. Jeśli wszyscy byłiby osobami dojrzewającymi normalnie, kryzysy byłyby mniej częste i mniej bolesne”⁶. Dostrzeżenie i zdiagnozowanie kryzysu, zwłaszcza pod względem religijności, może być kluczowe dla podjęcia takich działań, które nie tylko pozwolą zniwelować jego skutki, ale wręcz mogą mu zapobiec.

1. Zróznicowanie religijności w wieku adolescencji na wybranym przykładzie

Celem badania ankietowego było określenie różnic w przeżywaniu religijności przez dzieci w wieku adolescencji w wybranym środowisku. By mówić o przemianach religijności *sensu stricto*, należałoby w tej samej grupie badawczej przeprowadzić ankietę ponownie po upływie roku i dwóch lat. Jednak już jednorazowe badanie, określające różnice w religijności według wieku, wskazuje tendencje w tej dziedzinie, którym ulegają dorastające dzieci.

Grupą badawczą poddaną ankiecie byli uczniowie kilku szkół podstawowych w powiatach puckim i wejherowskim w wieku 12-14

⁵ Jan Paweł II, *Catechesi tradendae*, 19.

⁶ Franciszek, *Amoris laetitia*, 239.

lat. Uczniowie odpowiadali na pytania ankietowe pisemnie i anonimowo. Łączna liczebność badanej grupy wyniosła 564 osoby, w tym 211 w wieku 12 lat, 165 w wieku 13 lat i 188 w wieku 14 lat. W badanej grupie 287 osób to chłopcy, a 277 osób to dziewczynki. Badaniem zostały objęte wyłącznie dzieci uczęszczające na lekcje religii, lecz wynik ankiety będzie zbliżony do ogółu społeczności ze względu na fakt, że w szkołach objętych badaniem w tych lekcjach uczestniczy ponad 95% uczniów. Celem ankiety było statystyczne zbadanie zauważalnego w codziennej pracy zjawiska, tj. wzmagających się wraz z wiekiem uczniów problemów dydaktycznych i wychowawczych na lekcjach religii.

Autor, przeprowadzając ankietę, chciał znaleźć odpowiedź na następujące problemy badawcze: jaki jest poziom religijności badanych dzieci w wieku 12-14 lat z uwzględnieniem podziału ze względu na płeć? Czy i w jakim stopniu poziom religijności dzieci w badanym środowisku różni się w zależności od wieku? Jak oceniana jest przez dzieci religijność ich rodziców? Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że celem ankiety nie było obiektywne określenie poziomu religijności dzieci w wieku 12-14 lat w wymiarze krajowym lub wojewódzkim, chociaż uzyskane wyniki dominantes były zbliżone do wyników badań religijności wśród ogółu społeczeństwa prowadzonych przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego w Polsce, określających współczynnik dominantes w Polsce w roku 2016 na 40%⁷, w Archidiecezji Gdańskiej w 2014 r. wyniósł 38,7%⁸, zaś wynik w ogóle ankietowanych to 41,3%.

Ankietowani mieli za zadanie zaznaczyć jedną odpowiedź przy następujących pytaniach dotyczących różnych aspektów ich religijności:

- Moje uczestnictwo we mszy świętej (raz w tygodniu; częściej niż raz w tygodniu; 1-2 razy w miesiącu; tylko w największe święta; rzadziej niż raz na rok).

⁷ Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, *Praktyki niedzielne Polaków (dominantes)*, w: <http://iskk.pl/badania/religijnosc/211-praktyki-niedzielne-polakow-dominantes>, (dostęp: 27.02.2019).

⁸ <https://www.diecezja.gda.pl/archidiecezja/dane-i-informacje>, (dostęp: 18.03.2019).

- Jak często się modlisz? (dwa razy dziennie; więcej niż dwa razy dziennie; raz dziennie; 2-4 razy w tygodniu; raz w tygodniu; 1-2 razy w miesiącu; nie modliłem się od ponad miesiąca). Przy pytaniu wyraźnie zaznaczono, że odpowiedź nie ma obejmować wspólnej modlitwy na lekcji religii ani niedzielnej mszy świętej.
- Czy w twoim domu jest Pismo Święte? (tak; nie; nie wiem).
- Czy w twoim pokoju jest krzyż lub obraz święty? (tak; nie).
- Czy nosisz na szyi krzyżyk lub medalik? (tak, zawsze; czasami; nie).
- Jak często przystępujesz do spowiedzi? (co miesiąc; co 2-3 miesiące; 1-2 razy w roku; rzadziej niż raz w roku; ostatnio byłem na rocznicy I komunii świętej; ostatnio byłem przed I komunią świętą).

a) Uczestnictwo we mszy świętej

Bardzo ciekawie prezentują się wyniki badań dotyczących deklarowanego uczestnictwa w niedzielnej i świątecznej mszy świętej. Wyniki te mają pierwszorzędne znaczenie, gdyż realizacja trzeciego przykazania Bożego i pierwszego przykazania kościelnego jest podstawowym czynnikiem pozwalającym zbadać poziom religijności. Wynik przedstawia tabela 1.

Wśród badanych wyraźnie widoczna jest tendencja spadkowa praktyk niedzielnych wraz z wiekiem. Wskaźnik regularnego uczestnictwa we mszy świętej spada z 45% u dwunastolatków do 42% u trzynastolatków i 36% u czternastolatków. Także wyraźnie widać spadek poziomu dzieci praktykujących nieregularnie z 18% i 21% u dwunastolatków i trzynastolatków do 11% u czternastolatków. Zasadniczo nie zmienia się liczba osób zupełnie niepraktykujących, utrzymując się na poziomie 10-13% w każdej grupie wiekowej. Wzrasta natomiast odsetek osób praktykujących sporadycznie przy okazji największych świąt, takich jak Wielkanoc i Boże Narodzenie z 25-26% u dwunastolatków i trzynastolatków do 39% u czternastolatków.

Badania ukazują znaczną różnicę między praktykami niedzielными u dziewcząt i u chłopców. Podczas, gdy poziom praktyk niedzielnych

Tab. 1. Deklarowane uczestnictwo dzieci w mszy świętej (w procentach)

	12	12 M	12 K	13	13 M	13 K	14	14 M	14 K
Częstość i płeć									
Raz w tygodniu lub częściej	45,0	39,8	50,0	42,4	40,3	44,6	36,2	38,2	33,7
1-2 razy w miesiącu	18,0	16,5	19,4	21,2	14,6	27,7	11,2	14,7	7,0
Tylko w najważniejsze święta	26,0	27,2	25,0	24,9	26,8	22,9	39,4	34,3	45,4
Rzadziej niż raz w roku	10,4	16,5	4,6	10,9	17,1	4,8	12,8	11,8	14,0

u dziewcząt jest wyraźnie wyższy niż u chłopców w wieku 12 i 13 lat, tak też u czternastolatków tendencja się odwraca: gwałtownie spada u dziewcząt poziom regularnych praktyk niedzielnych, a wzrasta poziom uczestnictwa sporadycznego, wyłącznie przy okazji największych świąt. Ponadto poziom deklarowanego regularnego uczestnictwa we mszy świętej przez chłopców jest stabilny i wynosi w każdej kategorii wiekowej 38-40%, natomiast u dziewcząt systematycznie spada wraz z wiekiem z 50% do 33%.

b) Modlitwa osobista

Badani mieli za zadanie zaznaczyć odpowiedź określającą częstotliwość prywatnej modlitwy, przy czym wyraźnie zaznaczono, że nie zalicza się do niej msza święta i modlitwa na lekcji religii. Ten współczynnik deklarowanej religijności może wiele powiedzieć o osobistym stosunku do Boga i pobożności, gdyż w niewielkim stopniu wpływa na niego czynnik zewnętrzny w postaci wymagań stawianych przez rodziców. Ponadto modlitwa jest głównym źródłem i przejawem rozwoju duchowego chrześcijanina⁹. Stąd też jej brak lub zaniedbanie jest głównym objawem kryzysu.

Wskaźnik osób modlących się regularnie w myśl tradycyjnej zasady zobowiązującej przynajmniej do odmawiania pacierza rano i wieczorem wynosi odpowiednio 12% dla dwunastolatków, 7% dla trzynastolatków i 6% dla czternastolatków. Wyniki te ukazują nie tylko tendencję spadkową wraz z wiekiem, ale niestety także upadek tej tradycyjnej formy pobożności w młodym pokoleniu. Podobne zjawiska widać, jeżeli chodzi o odsetek dzieci modlących się regularnie, czyli przynajmniej raz dziennie. Jest to odpowiednio: 37% dwunastolatków, 29% trzynastolatków i 23% czternastolatków. Wyraźnie zauważalna jest różnica między chłopcami i dziewczynkami. W przypadku chłopców jest to odpowiednio: 28% dwunastolatków, 26% trzynastolatków i 17% czternastolatków. Jeżeli chodzi o dziewczęta, to wskaźniki te wynoszą odpowiednio: 47%, 33% i 30%. Widać więc wyraźnie dwie tendencje: mniejszą obowiązkowość jeżeli chodzi

⁹ M. Chmielewski, *Vademecum duchowości katolickiej*, Lublin 2004, s. 173.

Tab. 2. Deklarowana częstotliwość modlitwy osobistej (w procentach)

	12	12 M	12 K	13	13 M	13 K	14	14 M	14 K
Częstotliwość \wiek i płeć									
2 razy dziennie lub częściej	12,3	9,7	16,7	7,3	7,3	7,2	5,9	5,9	5,8
Raz dziennie	24,6	18,5	30,6	21,8	18,3	25,3	17,0	10,8	24,4
2-4 razy w tygodniu	10,9	13,6	8,3	17,0	18,3	15,7	8,0	10,8	4,7
Raz na tydzień	4,3	3,9	4,6	11,5	9,8	13,3	8,0	8,8	7,0
1-2 razy na miesiąc	9,0	7,8	10,2	7,3	9,8	4,8	8,5	10,8	5,8
Nie modliłem się od ponad miesiąca	37,0	46,6	27,8	34,0	35,4	32,5	51,1	50,0	52,3

o modlitwę u chłopców i gwałtowniejszy spadek odsetka regularnie modlących się dziewcząt.

Badania wskazują, że bardzo duży jest odsetek dzieci, które zasadniczo nie praktykują modlitwy osobistej. Zauważa się gwałtowny wzrost tego zjawiska wraz z wiekiem. Gdy 34-37% dwunastolatków i trzynastolatków nie modliło się od przeszło miesiąca, tak już u czternastolatków będzie to ponad 50%.

c) Częstotliwość spowiedzi

Deklarowana częstotliwość przystępowania do sakramentu pokuty i pojednania jest kolejnym istotnym czynnikiem pozwalającym określić poziom religijności. Czynnikiem ten mówi wiele nie tylko o realizacji drugiego przykazania kościelnego, ale też o osobistej dbałości badanych o własne sumienie i stan łaski uświęcającej.

W przypadku sakramentu pokuty i pojednania najmniej widoczna jest tendencja spadkowa, jeżeli chodzi o poziom praktykowania go przez badane dzieci. Gdy do regularnie spowiadających się zaliczymy deklarujących spowiedź przynajmniej raz na kwartał, współczynnik ten wyniesie odpowiednio: 54% dla dwunastolatków, 52% dla trzynastolatków i 45% dla czternastolatków. Jeżeli przyjmujemy kryterium spełniania drugiego przykazania kościelnego, to w wyniku badań okazuje się, że spełnia ten wymóg 67% dwunastolatków, 68% trzynastolatków i 66% czternastolatków. Widać więc, że sakrament ten jest ceniony przez dzieci w wieku adolescencji, a regularność spowiedzi obniża się wraz z wiekiem w niewielkim stopniu.

Zauważalny jest spory odsetek dzieci, które spowiadały się jedynie raz lub dwa razy w życiu. W przypadku dwunastolatków jest to niemal jedna czwarta, zaś później ten współczynnik powoli spada, osiągając u czternastolatków 16%. Widoczne jest też odwrócenie proporcji: większe zaniedbania w kwestii regularnej spowiedzi widoczne są u chłopców w wieku lat dwunastu i trzynastu, natomiast później deklaracje ostatniej spowiedzi przy I Komunii Świętej lub jej rocznicy częściej dotyczą dziewcząt.

Tab. 3. Deklarowana częstotliwość przystępowania do spowiedzi (w procentach)

	12	12 M	12 K	13	13 M	13 K	14	14 M	14 K
Częstotliwość \wiek i płeć									
Co miesiąc	22,3	23,3	21,3	20,6	19,5	21,7	16,0	15,7	16,3
Co kwartał	31,8	27,2	36,1	31,5	26,8	36,1	29,3	30,4	27,9
1-2 razy na rok	13,3	11,7	14,8	15,8	22,0	9,6	20,7	23,5	17,4
Rzadziej niż raz na rok	7,6	9,7	5,6	9,7	3,7	15,7	17,6	13,7	22,1
Ostatnio na rocznicy I komunii	11,4	11,7	11,1	9,7	11,0	8,4	5,3	5,9	4,7
Ostatnio przed I komunią	11,9	16,5	7,4	11,5	15,9	7,2	10,6	9,8	11,6

d) Dewocjonalia osobiste, czyli noszenie medalika lub krzyżyka

Kolejnym interesującym miernikiem religijności jest deklarowana praktyka noszenia krzyżyka lub medalika na szyi. Autor ankiety wyróżnił trzy odpowiedzi: poza „tak” i „nie” jest odpowiedź pośrednia uwzględniająca chociażby regulaminy obowiązujące na salach gimnastycznych i basenach, często niepozwalające na noszenie biżuterii i ozdób w trakcie korzystania z obiektu. Część dzieci mogła też uwzględnić w odpowiedzi fakt zdejmowania krzyżyka lub medalika na noc.

Bardzo podobnie kształtuje się odsetek dzieci zawsze noszących krzyżyk lub medalik i bez względu na wiek. Taką odpowiedź przeciętnie zaznaczył co dziesiąty badany. Inaczej natomiast kształtuje się poziom deklaracji noszenia krzyżyka lub medalika czasami i gwałtownie spada wraz z wiekiem. Wynosi on odpowiednio 36% u dwunastolatków, 27% u trzynastolatków i 17% u czternastolatków. Uśredniając wyniki, wyraźnie widać spadek odsetka dzieci noszących czasami lub zawsze krzyżyk i medalik na rzecz wzrostu procenta deklarujących, że wcale ich nie noszą, a jest to odpowiednio: 55% dwunastolatków, 60% trzynastolatków i 74% czternastolatków.

Badanie pokazuje także różnicę w deklaracjach pomiędzy chłopcami i dziewczętami. Podobnie jak w przypadku wcześniejszych pytań ankietowych, widoczna jest przewaga praktyk religijnych u dziewcząt w wieku 12 i 13 lat oraz odwrócenie proporcji na rzecz chłopców w wieku lat 14. Kryzys religijności u dziewcząt w wieku lat 14 pod względem noszenia dewocjonalii jest najgłębszy i pomimo częstej u nich tendencji do używania biżuterii i ozdób, przeszło $\frac{3}{4}$ z nich nie nosi ani krzyżyka, ani medalika.

e) Biblia w domu rodzinnym

Pytanie o obecność Biblii w księgozbiorze domowym bada religijność dzieci jedynie pod względem świadomości możliwości sięgnięcia po Pismo Święte w domu. Odpowiedzi na to pytanie mówią więcej o znaczeniu Pisma Świętego dla rodziny niż o osobistym stosunku dziecka do czytania Pisma Świętego.

Tab. 4. Noszenie krzyżyka lub medalika na szyi (w procentach)

Odpowiedź \\wiek i płeć	12	12 M	12 K	13	13 M	13 K	14	14 M	14 K
Tak, zawsze	8,5%	6,8%	10,2%	12,7%	12,2%	13,3%	8,5%	9,8%	7,0%
Czasami	36,0%	35,0%	37,0%	27,3%	22,0%	32,5%	17,0%	16,7%	17,4%
Nie	54,5%	58,2%	50,9%	60,0%	65,8%	54,2%	73,9%	72,5%	75,6%

Tab. 5. Obecność Pisma Świętego w księgozbiorze domowym (w procentach)

Odpowiedź \\wiek i płeć	12	12 M	12 K	13	13 M	13 K	14	14 M	14 K
Tak	62,1	51,5	72,2	67,3	65,9	68,7	60,6	70,6	48,9
Nie	12,3	20,4	4,6	14,6	12,2	16,9	13,3	12,8	14,0
Nie wiem	24,2	27,2	21,3	18,2	22,0	14,5	26,1	16,7	37,2

Względna spodziewana stabilność wyników przy tym pytaniu powinna pozwalać na sprawdzenie wiarygodności odpowiedzi przy innych pytaniach. Obecność książki na półce w domu ma charakter dość obiektywny, niezależny od subiektywnych ocen ankietowanych. Taka stabilność wyników jest widoczna w przypadku analizy pod względem wieku i raczej nie zmienia się wraz z wiekiem. Pismo Święte na pewno znajduje się u 61-67% ankietowanych, a na pewno nie ma go u 12-15% z nich. Natomiast zauważalną anomalią przy dość stabilnych uśrednionych pod względem wieku wynikach ankiety jest fakt, że wraz z wiekiem spada ilość dziewcząt wskazujących na obecność Biblii w domu oraz pojawiający się duży odsetek dziewcząt w wieku 14 lat odpowiadających na pytanie „nie wiem”, co można uznać za przejaw obojętności i interpretować jako „nie interesuje mnie to”. Odwrotną tendencję zauważa się natomiast u chłopców: wyraźnie wzrasta wraz z wiekiem ilość chłopców zauważających fakt obecności Biblii w domu.

f) Obecność krzyża lub świętych obrazów w pokoju nastolatka

Ciekawym zagadnieniem jest kwestia obecności krzyża lub świętego obrazu w pokoju dziecka. Ten wskaźnik mówi wiele o religijności całej rodziny, ale też pozwoli sprawdzić, czy wraz z wiekiem, gdy młody człowiek ma coraz większy wpływ na siebie i na swoje otoczenie, krzyż lub inny obraz jest przedmiotem pożądanym w pokoju nastolatka, czy też nie.

Zdecydowana większość pokoi nastolatków wyposażona jest w krzyż lub inny obraz święty, np. pamiątkę I Komunii Świętej lub wizerunek Anioła Stróża. Jest tak w przypadku $\frac{3}{4}$ ankietowanych. Znow widoczna jest jednak tendencja do odwrócenia proporcji przy tym wskaźniku religijności ze względu na płeć. Dewocjonalia znajdują się w pokojach 74-78% chłopców i 77-83% dziewcząt w wieku 12-13 lat. Natomiast w przypadku czternastolatków jest to już odpowiednio 73% dla chłopców i 65% dla dziewcząt. Kolejny więc raz potwierdza się zjawisko wzmagania się symptomów kryzysu religijności u czternastoletnich dziewcząt.

Tab. 6. Wyposażenie pokoju dziecka w stojący lub wiszący krzyż lub obraz święty (w procentach)

Odpowiedź \\wiek i płeć	12	12 M	12 K	13	13 M	13 K	14	14 M	14 K
Tak	77,3	77,7	76,9	78,8	74,4	83,1	69,2	72,6	65,1
Nie	21,3	22,3	20,4	20,6	24,4	16,9	29,8	25,5	34,9

2. Zróżnicowanie zapatrywania się młodzieży w wieku adolescencji na religijność rodziców

Cztery ostatnie pytania w ankiecie dotyczyły oceny religijności rodziców przez ich dzieci. Ankietowani mieli podjąć próbę określenia częstotliwości uczestnictwa rodziców w praktykach religijnych. Należy przy tym zastrzec, że użycie wśród opcji odpowiedzi „nie wiem” było z jednej strony konieczne, gdyż nie zawsze ankietowani byłiby w stanie dokładnie się określić, a z drugiej strony duża ilość wskazań „nie wiem” znacznie obniża precyzyjność wyników i wymusza konieczność zachowania ostrożności przy formułowaniu wniosków. Pytania dotyczące religijności rodziców były następujące:

- Uczestnictwo we mszy świętej mojego ojca/matki (raz w tygodniu; częściej niż raz w tygodniu; 1-2 razy w miesiącu; tylko w największe święta; rzadziej niż raz na rok; nie wiem).
- Jak często modli się twój ojciec/matka? (często; czasami; rzadko; nigdy; nie wiem).

a) rodzice a msza święta

Pytania o uczestnictwo ojca i matki we mszy świętej miało za zadanie zbadać nie tylko częstotliwości udziału rodziców badanych nastolatków we mszy świętej, ale także zmian w sposobie zapatrywania się dzieci w wieku adolescencji na przykład, jaki dają rodzice odnośnie do praktyk religijnych, tym bardziej że współczynniki religijności w przypadku osób dorosłych nie powinny ulegać jakimś poważniejszym zmianom.

Wskazania odnośnie do praktyk religijnych rodziców, pomimo że powinny być czymś raczej stałym, są dość wyraźnie zróżnicowane. Regularne (raz w tygodniu lub częściej) uczestnictwo ojca we mszy świętej zauważa 31% dwunastolatków, 32% trzynastolatków oraz 26% czternastolatków. Zaś w przypadku matek jest to odpowiednio 37%, 39% i 34%. Jednocześnie zauważalne jest częstsze wskazywanie odpowiedzi „nie wiem” u czternastolatków, co można interpretować jako odpowiedź „nie interesuje mnie to”, czyli wyraz zmniejszającego się wpływu rodziców na dorastające dziecko. Wiele do myślenia daje też duży odsetek odpowiedzi „nie wiem” pośród wszystkich

Tab. 7. Częstotliwość udziału ojca w mszy świętej (w procentach)

Częstotliwość wiek i płeć	12	12 M	12 K	13	13 M	13 K	14	14 M	14 K
Raz w tygodniu lub częściej	31,3	28,2	34,3	32,1	28,1	36,1	26,1	29,4	22,1
1-2 razy w miesiącu	7,6	5,8	9,3	10,3	12,2	8,4	6,4	7,8	4,7
Tylko w najważniejszych świętach	21,8	23,3	20,4	18,8	18,3	19,3	22,9	23,5	22,1
Rzadziej niż raz w roku	9,5	9,7	9,3	10,9	8,5	13,3	11,2	8,8	14,0
Nie wiem	28,4	33,0	24,1	26,7	31,7	21,7	33,0	30,4	36,1

Tab. 8. Częstotliwość udziału matki w mszy świętej (w procentach)

Częstotliwość wiek i płeć	12	12 M	12 K	13	13 M	13 K	14	14 M	14 K
Raz w tygodniu lub częściej	37,4	39,8	35,0	39,4	40,2	38,6	34,0	38,2	29,1
1-2 razy w miesiącu	12,3	15,7	8,7	13,3	8,5	18,1	11,7	9,8	14,0
Tylko w najważniejszych świętach	19,0	20,4	17,5	20,0	20,7	19,3	22,3	18,6	26,7
Rzadziej niż raz w roku	10,4	10,2	10,7	8,5	9,8	7,2	8,0	7,8	8,1
Nie wiem	19,9	12,0	28,2	17,6	19,5	15,7	23,4	25,5	20,9

ankietowanych, który wynika raczej nie z tego, że dziecko nie potrafi doprecyzować odpowiedzi, lecz jest to skutek nieobecności rodzica w domu w niedzielę lub braku wspólnego życia rodzinnego.

Interesującym zjawiskiem jest stabilna ocena praktyk religijnych rodziców przez chłopców. Regularne uczestnictwo ojca we mszy świętej zauważa, niezależnie od wieku, 28-29% spośród nich, zaś w odniesieniu do matek wskaźnik ten wynosi 38-40%. W przeciwieństwie do tego widać radykalną różnicę między oceną praktyk religijnych rodziców przez dziewczęta w zależności od wieku. Dwunastolatki i trzynastolatki deklarują, że 34-36% ich ojców oraz 35-39% ich matek regularnie praktykuje. Natomiast czternastolatki wskazują już jedynie na 22% ojców i 29% matek. Odmienność oceny u dziewcząt jest trudna do wyjaśnienia i wymagałaby dodatkowych badań przy pomocy innych pytań lub innych narzędzi badawczych, jednak w kontekście wyników całości ankiety wpisuje się to zjawisko w wyraźnie zauważalny kryzys praktyk religijnych u czternastoletnich dziewcząt i stąd też może rodzić się ich zdecydowanie bardziej krytyczna ocena postępowania rodziców.

b) rodzice a modlitwa

Osobisty przykład rodziców, a zwłaszcza ojca, odnośnie do modlitwy stanowi bardzo ważny czynnik w budowaniu osobistej religijności u dziecka, na co wskazują liczne przykłady w literaturze religijnej¹⁰. Dlatego też na podstawie dokonanej przez dzieci oceny życia modlitewnego u rodziców kształtuje się ciekawy kontekst dla zrozumienia przyczyn stosunkowo niskich deklaracji tej praktyki u dzieci.

¹⁰ Na niezwykle ważny przykład osobistej modlitwy ojca wskazał Jan Paweł II: „nieraz zdarzało mi się budzić w nocy i wtedy zastawałem mojego Ojca na kolanach, tak jak na kolanach widywałem go zawsze w kościele parafialnym. (...) ten przykład mojego Ojca był jakimś pierwszym domowym seminarium.” (Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica*, Kraków 1996, s. 22). Podobnie wypowiada się Wanda Półtawska: „ojciec zostawił mi (...) przykład wiary, głęboko maryjnej. (...) W domu zawsze była w rogu pokoju Jej statua, przed którą on się modlił i śpiewał pieśni maryjne.” (W. Półtawska, *Beskidzie rekolekcje*, Częstochowa 2009, s. 21).

Tab. 9. Częstotliwość modlitwy ojca (w procentach)

Częstotliwość wiek i płeć	12	12 M	12 K	13	13 M	13 K	14	14 M	14 K
Często	10,0	9,7	10,2	9,7	12,2	7,2	9,0	7,8	10,5
Czasami	10,9	8,7	13,0	8,5	8,5	8,4	5,9	7,8	3,5
Rzadko	7,1	9,7	4,6	8,5	12,2	4,8	3,2	2,9	3,5
Nigdy	17,5	21,4	13,9	13,9	12,2	15,7	24,5	20,6	29,1
Nie wiem	52,6	50,5	54,6	58,2	53,7	62,7	55,9	58,8	52,3

Tab. 10. Częstotliwość modlitwy matki (w procentach)

Częstotliwość wiek i płeć	12	12 M	12 K	13	13 M	13 K	14	14 M	14 K
Często	21,3	22,3	20,4	17,6	23,2	12,1	15,4	13,7	17,4
Czasami	13,3	10,7	15,7	13,3	9,8	16,9	9,6	11,8	7,0
Rzadko	8,5	6,8	10,2	11,5	11,0	12,1	6,4	5,9	7,0
Nigdy	10,4	13,6	7,4	7,9	8,5	7,2	14,9	9,8	20,9
Nie wiem	45,5	46,6	44,4	49,1	46,3	51,8	52,1	56,9	46,5

Przykład modlitwy rodziców (odpowiedzi „często” i „czasami”) zauważa dość niewielki odsetek badanych. Odpowiedzi te w odniesieniu do ojców pojawiają się u 21% dwunastolatków, 18% trzynastolatków i 15% czternastolatków. Jeżeli chodzi o matki, to jest to odpowiednio: 35%, 31% i 25%. Widoczna jest więc wyraźnie tendencja spadkowa wraz z wiekiem, a także zdecydowanie wyższy wskaźnik oceny religijności matek niż ojców. Nie zauważa się przy tym jakiś większych odchyleń ze względu na płeć badanego. Chłopcy zauważają modlitwę ojców w zależności od wieku odpowiednio w 18%, 21% 16% przypadków, a u dziewcząt wskaźniki te wynoszą 23%, 16% 14%. Odnośnie matek chłopcy wskazują w zależności od wieku na 33%, 33% i 26%, zaś dziewczęta na 36%, 29% i 24%. Przy dużym odsetku odpowiedzi „nie wiem” różnice te są niewielkie i nie pozwalają na wyciąganie jakiś daleko idących wniosków, chociaż chłopcy dokonują, podobnie jak w przypadku uczestnictwa rodziców we mszy świętej, stabilniejszych ocen z pojawiającym się wyraźniej krytycyzmem w wieku czternastu lat, zaś u dziewcząt tendencja spadkowa w ocenie modlitwy rodziców jest głębsza.

Warto zastanowić się też nad tym, jakie odzwierciedlenie w życiu religijnym dziecka ma przykład rodziców. Spośród wszystkich ankietowanych odpowiedź „często” na pytanie o modlitwę rodziców pojawiła się u 57 dzieci w odniesieniu do ojca i w 107 przypadkach do matki. Dzieci te w następujący sposób zadeklarowały własną częstotliwość tej praktyki religijnej:

Tab. 11. Deklarowana częstotliwość modlitwy osobistej u dzieci, których ojciec często się modli (w procentach)

Częstotliwość /płeć	ogółem	M	K
2 razy dziennie lub częściej	33,3	33,3	33,3
Raz dziennie	37,0	37,0	37,0
2-4 razy w tygodniu	12,9	18,5	7,4
Raz na tydzień	0,0	0,0	0,0

Częstotliwość / płeć	ogółem	M	K
1-2 razy na miesiąc	0,0	0,0	0,0
Nie modliłem się od ponad miesiąca	18,5	11,1	25,9

Tab. 12. Deklarowana częstotliwość modlitwy osobistej u dzieci, których matka często się modli (w procentach)

Częstotliwość / płeć	ogółem	M	K
2 razy dziennie lub częściej	24,3	21,1	28,0
Raz dziennie	33,6	28,1	40,0
2-4 razy w tygodniu	16,8	22,8	10,0
Raz na tydzień	2,8	1,3	4,0
1-2 razy na miesiąc	6,5	5,4	6,0
Nie modliłem się od ponad miesiąca	15,9	19,3	12,0

Wyniki przedstawione w tabelach 11. i 12. powinny być potraktowane z pewną dozą ostrożności ze względu na większy w porównaniu z całością badań możliwy błąd statystyczny w uwzględnionych grupach 57 i 107 osób. Wyniki ankiety wskazują, że na wzrost częstotliwości modlitwy u dzieci bardziej wpływa przykład ojca niż matki. Codziennie modli się 70% dzieci, które określają jako „częstą” tę praktykę u ojców i wynik ten jest identyczny zarówno u chłopców, jak i u dziewcząt. Natomiast taki sam przykład matki rzutuje na 58% odsetek codziennie modlących się dzieci, przy czym wyraźnie silniejszy jest ten wpływ na dziewczynki (68%) niż na chłopców (49%).

3. Priorytety duszpasterskie w kontekście kryzysu religijności wieku adolescencji

Wnioski i postulaty nasuwające się w wyniku badań wymagają wprawdzie przypomnienia tego, co Kościół już robi wobec dzieci w wieku adolescencji, by zapobiegać i przeciwdziałać spadkowi religijności związanemu z okresem dorastania. Doświadczenie zjawiska kryzysu

nie jest też źródłem lęku czy popadania w zniechęcenie i bezradność. Wręcz przeciwnie, podczas przygotowań do ostatniego synodu zauważono, że niepokój o zachowanie wiary może być zdrowy, a jej kryzys dobroczynny¹¹. Powołano się przy tym na słowa papieża Franciszka: „Wiara, która nie powoduje kryzysu, sama znajduje się w kryzysie; wiara, która nie stawia nam pytań, jest wiarą, nad którą winniśmy się zastanowić, wiara, która nas nie ożywia, jest wiarą, która domaga się ożywienia; wiara, która nami nie wstrząsa, jest wiarą potrzebującą wstrząsu”¹². Synod sformułował liczne wnioski w odniesieniu do wyzwań Kościoła wobec ludzi młodych. Jednak źródłem przyczyn powstania tych problemów młodości w odniesieniu do wiary i religijności należy szukać w dzieciństwie, a zwłaszcza w okresie dorastania. Obecnie można oczekiwać działań Kościoła, które skoncentrują się na aktualizacji zasad przekazu wiary dzieciom. Wynika to po pierwsze z faktu kryzysu autorytetu Kościoła wobec dzieci w kontekście skandali pedofilskich, a po drugie z rodzącego się pytania o aktualność nauczania Kościoła o katechizacji, sięgającego lat 1977-1979, kiedy odbył się ostatni synod poświęcony katechezie oraz powstała adhortacja *Catechesi Tradendae*. Ponadto, wobec pogłębiającego się kryzysu rodziny oraz coraz rzadszego doświadczenia przez dzieci inicjacji religijnej w domu, pojawia się konieczność zintensyfikowania ewangelizacyjnego oddziaływania Kościoła bezpośrednio na najmłodszych.

Kościół w Polsce dostrzega zjawisko kryzysu religijności u dzieci, zwłaszcza w okresie adolescencji, a także jest świadomy trudności w przekazywaniu im wiary, o czym świadczą działania biskupów na rzecz zaakcentowania kerygmatu i mistagogii w katechezie sakramentalnej i szkolnej. Wyrazem aktywnej troski Episkopatu Polski o skuteczność działań pastoralnych i katechetycznych są dwa dokumenty, które ukazały się w ostatnich latach: *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do sakramentu*

¹¹ XV Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów, *Instrumentum laboris*, 73.

¹² Franciszek, *Przemówienie do Kurii Rzymskiej z okazji Świąt Bożego Narodzenia*, 21.12.2017, *L'Osservatore Romano* 39(2018) nr 1, s. 37.

bierzmowania z 6.04.2017 oraz nowa *Podstawa programowa katechezy w Polsce* z 8.06.2018 roku. Opracowanie nowej podstawy programowej nie wynikało wyłącznie z faktu konieczności dostosowania go do nowych warunków szkolnych wynikających z kolejnej reformy edukacji. Fakt reformy można uznać wręcz za dobroczynny, bo zmobilizował on biskupów do opracowania nowej podstawy, lepiej odpowiadającej współczesnym wyzwaniom niż ta wciąż obowiązująca. Natomiast wskazania dotyczące katechezy sakramentalnej przed bierzmowaniem mówią o tym, że optymalnym czasem przygotowania bliższego i bezpośredniego do niego są trzy lata obejmujące klasy VI-VIII szkoły podstawowej¹³, czyli odpowiadającej grupie badanej ankietą.

Aktualnie zadaniem katechetów i katechetów jest opracowanie takich podręczników, które będą skutecznie urzeczywistniać kerygmatyczne i mistagogiczne cele zawarte w podstawie programowej. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że nie zawsze podręczniki ułatwiały ich realizowanie¹⁴.

Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do sakramentu bierzmowania stanowią główny punkt odniesienia dla działalności duszpasterskiej Kościoła wobec dzieci w wieku adolescencji. Jest to wynik tego, że świadome przystąpienie do sakramentu bierzmowania jest priorytetowym celem na tym etapie rozwoju duchowego, a zasada pierwszeństwa środków nadprzyrodzonych jest najważniejsza w duszpasterstwie¹⁵. Z jednej strony odnajdujemy we *Wskazaniach* sformułowanie celu duszpasterstwa wobec tej grupy

¹³ Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentu bierzmowania* z 6.04.2017, 5c.

¹⁴ Opinię taką można znaleźć chociażby u ks. prof. P. Tomasika: „Zdarzają się mianowicie podręczniki, które poprzestają na informacji o religii, nie dokonując pogłębienia katechetycznego czy ewangelizacyjnego tej informacji. Również niektóre pakiety, zwłaszcza poradniki metodyczne, uparcie domagają się od nauczyciela pełnienia funkcji inicjacyjnej lekcji religii w zakresie dużo szerszym, aniżeli jest to możliwe do wykonania w szkole”. (P. Tomasik, *Polskie podręczniki katechetyczne po roku 2001: blaski i cienie*, w: *Poszukiwania optymalnego podręcznika do katechezy*, red. R. Mąkosa, Lublin 2009, s. 50.

¹⁵ Zob. Jan Paweł II, *Novo millennio ineunte*, 38.

osób, a z drugiej one same w sobie są co najmniej zarysem modelu pastoralnego przeznaczonego do stosowania w codziennej pracy parafialnej. Jeżeli chodzi o główne założenia wskazań, biskupi zauważają, że katecheza winna być po pierwsze kerygmatyczna, a po drugie mistagogiczna, tak aby młody człowiek odnalazł swoje miejsce we wspólnocie chrześcijańskiej i podjął praktykę sakramentu pokuty i pojednania, Eucharystii, a następnie bierzmowania¹⁶. Cele te powinny być czymś oczywistym dla każdego, kto jest zaangażowany w duszpasterstwo zarówno dzieci, jak i młodzieży. Cele te też stanowią gotową odpowiedź na stwierdzone w wyniku badań zjawiska kryzysowe w religijności dzieci w wieku adolescencji. Główny problem pastoralny polega zaś na tym, aby znaleźć narzędzia i metody, by te cele stawiane przez Kościół realizować praktycznie.

Dla przykładu, pomoce dydaktyczne dla katechezy sakramentalnej zalecane w Archidiecezji Gdańskiej pochodzą z 2013 roku¹⁷, co oznacza, że obowiązujące od dwóch lat *Wskazania* Konferencji Episkopatu Polski nie są jeszcze realizowane w tym zakresie. Duszpasterze bywają więc w tej kwestii pozbawieni zaktualizowanych narzędzi, które byłyby pomocą w realizowaniu aktualnych priorytetów pastoralnych.

Wyniki ankiety wskazują na zjawisko pojawiającego się w wieku adolescencji wyraźnego i wieloaspektowego kryzysu religijności. Widoczny jest spadek praktyk niedzielnych wraz z wiekiem, zmniejszanie się częstotliwości modlitwy, używania takich dewocjonaliów, jak medalik czy krzyżyk, czy też wyposażenia pokoju w krzyż lub obraz religijny. Zauważalny jest też, choć może nie tak radykalnie jak w przypadku innych praktyk religijnych, spadek częstotliwości spowiedzi. Istotne jest zauważenie i uwzględnienie w duszpasterstwie różnic w przemianach religijności między chłopcami i dziewczętami,

¹⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania*, 21.

¹⁷ Wydział Katechetyczny Archidiecezji Gdańskiej, *Przygotowanie do bierzmowania. Pomoce dydaktyczne/konспекty*, <http://www.katecheza.diecezja.gda.pl/katecheza-19200/pomoce-dydaktyczne-konспекty-20209/przygotowanie-do-sakramentu-bierzmowania-20212> (dostęp: 18.03.2019).

w tym szczególnego momentu ukończenia czternastego roku życia przez dziewczęta, kiedy następuje odwrócenie proporcji w religijności na korzyść chłopców.

Pierwszorzędnym zadaniem duszpasterstwa parafialnego i katechezy, którego konieczność realizacji potwierdzają wyniki ankiety, jest aktywne przeciwdziałanie tendencji odchodzenia dorastających dzieci od praktyk religijnych, zwłaszcza do zaprzestawania regularnego uczestnictwa we mszy świętej i spowiedzi. Wydaje się, że indeks bierzmowanych, służący do zbierania podpisów, nie musi być jedynym skutecznym narzędziem, mogącym zaradzić zjawisku odchodzenia od regularnego praktykowania sakramentów do przystępowania do nich jedynie okazjonalnie.

Ponadto, zgodnie ze wskazaniami papieża Franciszka, by „wyjść na peryferia”¹⁸, należy zauważyć, że adresatami lekcji religii jest duża grupa osób niepraktykujących, których korzystanie z sakramentów ograniczyło się do przystąpienia do pierwszej spowiedzi i pierwszej Komunii Świętej. Wyniki badań szacują ją na 10-15% ogółu uczniów. Dla tej grupy katecheza mistagogiczna pozbawiona kerygmatu będzie nieskuteczna. To, jak bardzo aktualny jest ten postulat, potwierdza fakt, że u początków okresu młodzieńczego, po bierzmowaniu następuje trend porzucania lekcji religii przez część młodzieży, mocno pogłębiający się w ostatnich latach¹⁹. Dlatego też konieczne jest zintensyfikowanie oddziaływania duszpasterskiego na dzieci w ostatnich klasach szkoły podstawowej, gdzie uczestnictwo w lekcjach religii jest zdecydowanie wyższe. Ustalenie przyczyn porzucania lekcji religii przez część młodzieży wymaga osobnych badań, jednak oczywistą

¹⁸ Franciszek, *Evangelii gaudium*, 20, 30, 46.

¹⁹ Według badań Krajowego Biura do spraw Przeciwdziałania Narkomanii uczestnictwo w lekcjach religii w szkołach średnich wyraźnie spada. W liceach ogólnokształcących wskaźnik ten spadł z 86,0% w 2013 roku do 69,0% w 2016 roku. W technikach odpowiednio z 96% do 83% oraz w szkołach zawodowych z 83% do 76%. M. Gwiazda, *Religia w szkole. Uczestnictwo i ocena*, w: Centrum Badań Opinii Społecznej i Krajowe Biuro do spraw Przeciwdziałania Narkomanii, *Młodzież 2016 raport z badania sfinansowanego przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii*, Warszawa 2016, s. 142.

rzeczą jest to, że najwyraźniej duszpasterstwo parafialne związane z przygotowaniem do bierzmowania, jak i szkolne lekcje religii nie realizują wystarczająco skutecznie wyznaczonych im celów.

Kolejnym nagłym wyzwaniem jest praca na rzecz formowania dzieci do dojrzałej modlitwy. Fakt, że połowa czternastolatków deklaruje, że w ogóle nie pomodliła się w ciągu ostatniego miesiąca, a odsetek osób rzetelnie modlących się zgodnie z tradycyjnym modelem, nakazującym odmawianie chociażby pacierza rano i wieczorem, wynosi kilka procent, wskazuje, że kryzys religijności objawia się najmocniej w niedbaniu o modlitewną relację z Bogiem. Warto zaznaczyć, że modlitwa osobista nie stanowi jakiegś alternatywy duchowej dla życia sakramentalnego, bądź też nie jest ucieczką w indywidualizm religijny, gdyż zgodnie z wynikami badań, spośród deklarujących brak uczestnictwa w niedzielnej i świątecznej mszy świętej (odpowiedź „rzadziej niż raz na rok”) 82% nie praktykuje modlitwy osobistej, a także nikt z ankietowanych niepraktykujących niedzielnie nie zadeklarował codziennej modlitwy. Stąd też nasuwa się postulat szczególnego dbania o modlitwę w duszpasterstwie parafialnym i na lekcji religii, na wyjaśnienie jej sensu i wtajemniczenie w jej praktykowanie.

Sformułowane postulaty nie mają charakteru gotowych wzorców i modeli duszpasterskich. Zadaniem teologii pastoralnej jest wypracowanie programów, metod i narzędzi duszpasterskich, pozwalających skutecznie realizować cele stawiane Kościołowi przez Magisterium na poziomie parafii i szkolnej katechezy. Głównym celem Kościoła, przypomnianym przez synod, jest doprowadzenie młodego człowieka do poznania Chrystusa na wzór uczniów, którym „otworzyły się oczy” przy łamaniu chleba w Emaus. Jednak można nieraz zapobiegać konieczności nawracania ludzi młodych, realizujących początki swojej dorosłości, poprzez przeciwdziałanie uprzedniemu odejściu młodych ludzi od wiary. Warto poszukać sposobów na to, by udziałem bardzo młodego człowieka, nieraz jeszcze dziecka, nie było odejście od Chrystusa nie tylko na skutek niezrozumienia Jego nauki, ale zniechęcenia

przez Kościół na skutek Jego nieumiejętnych i niewłaściwych praktyk, mogących raczej odpychać od wiary, niż do niej przybliżyć.

Streszczenie

Zakończone, trwające od 3 do 28 października 2018 roku, XV Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów na temat „Młodzi, wiara i rozeznawanie powołania” w bardzo szczegółowy sposób odnosiło się do trudności, jakie młodzi ludzie napotykają w kwestiach wiary i odkrywania swojego powołania w Kościele. Dokument końcowy synodu został oparty o biblijną relację objawienia zmartwychwstałego Chrystusa uczniom uchodzącym z Jerozolimy do Emaus. Ten ewangeliczny obraz został uznany za odpowiedni, by ukazać drogę współczesnego młodego człowieka w relacji do Chrystusa, wiary i Kościoła. Pośród tej szerokiej bazy tematów i problemów badawczych szczególnie istotna wydaje się kwestia uczestnictwa młodzieży w życiu Kościoła oraz pojawiający się u niej rozdźwięk między duchowością a religijnością. Szukając odpowiedzi na pytanie o źródło tych zjawisk, należy sięgnąć do wcześniejszych etapów w rozwoju młodego człowieka.

Niniejsze opracowanie ma za zadanie rozpoznać i zinterpretować przemiany zachodzące w religijności młodych ludzi jeszcze na etapie adolescencji, w kontekście bliskiego nam i konkretnego środowiska szkolnego i parafialnego. Wyniki ankiety wskazują na zjawisko pojawiającego się w wieku adolescencji wyraźnego kryzysu religijności. Dotyczy to wszystkich pytań ankietowych. Widoczny jest spadek praktyk niedzielnych wraz z wiekiem, zmniejszanie się częstotliwości modlitwy, używania dewocjonaliów takich, jak medalik czy krzyżyk, czy też wyposażenia pokoju w krzyż lub obraz religijny. Zauważalny jest też, choć może nie tak radykalnie jak w przypadku innych praktyk religijnych, spadek częstotliwości spowiedzi. Kluczem do sukcesu w duszpasterskim towarzyszeniu dzieciom i młodzieży w stopniowym wtajemniczeniu chrześcijańskim jest znalezienie odpowiednich modeli duszpasterskich, które mogłyby być zastosowane w praktyce parafialnej. Głównym celem Kościoła, przypomnianym przez synod, jest doprowadzenie młodego człowieka do poznania Chrystusa na wzór uczniów, którym „otworzyły się oczy” przy łamaniu chleba w Emaus. Jednak można nieraz zapobiegać konieczności nawracania ludzi młodych, realizujących początki swojej dorosłości poprzez przeciwdziałanie uprzedniemu odejściu młodych ludzi od wiary.

Summary

The recent Fifteenth Ordinary Assembly of the Synod of Bishops on the, “Youth, faith and vocation discernment”, lasted from 3rd to 28th October 2018 and referred very extensively to the youth’s problem they encounter on the matter of faith and the recognition of their vocation in the Catholic Church. The final document of the synod was based on the fragment of Gospel about the revelation of Christ arisen and Apostles when going from Jerusalem to the village of Emmaus. This Gospel depiction was acknowledged to have been proper in order to show the way of a contemporary young man in relation to Christ, faith and Church. Among those many questions and problems, especially, the participation of young people in the Church and their rift between spirituality and religiousness seem to be important issues. Searching for the answer why this happens, it is necessary to examine the earlier stages of young man’s development. This study means to recognize and explain the changes of religiousness among young people when coming of age at a close school and a parish circle. Distinct religious crisis among adolescents is proved by the results of a survey, which concerns all its questions. Moreover, there is the apparent decrease in the number of churchgoers with age, in saying a prayer, in using devotional items, including, medallions, small crosses or a cross and a religious picture hanging in a room. Furthermore, there is a low frequency of people going to confession, which has become apparent, but it is not so low as other religious observances. In order to solve this problem, it is necessary for parishes to form religious communities in which children and young people, supporting by priests, can learn the Church’s teachings gradually. Main Church’s aim, reminded by the synod, is to make a young man find Jesus Christ, like Apostles, who recognized Him by breaking bread in the village of Emmaus. Preventing young people from renouncing faith at the beginning of adulthood, they do not need to be converted later.

Słowa kluczowe: synod o młodziem, młodziem, religijność, Kościół, adolesekcja, bierzmowanie, katecheza, powołanie, duszpasterstwo młodziem, lekcja religii

Keywords: youth, religiosity, Church, adolescence, confirmation, catechesis, vocation, youth ministry, religion lesson, the *Synod of Bishops on Young People*

Bibliografia

- XV Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów, *Instrumentum laboris* (8.05.2018).
- XV Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Młodzi, wiara i rozeznanie powołania. Dokument końcowy* (27.10.2018).
- Chmielewski M., *Vademecum duchowości katolickiej*, Lublin 2004.
- Franciszek, adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie (24.11.2013).
- Franciszek, adhortacja apostolska *Amoris laetitia* o rodzinie (19.03.2016).
- Gwiazda M., *Religia w szkole. Uczestnictwo i ocena*, w: Centrum Badań Opinii Społecznej i Krajowe Biuro do spraw Przeciwdziałania Narkomanii, *Młodzież 2016 raport z badania sfinansowanego przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii*, Warszawa 2016, s. 141-152.
- Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, *Praktyki niedzielne Polaków (dominicanos)*, w: <http://iskk.pl/badania/religijnosc/211-praktyki-niedzielne-polakow-dominicanos>, (dostęp: 27.02.2019).
- Jan Paweł II, adhortacja apostolska *Catechesi Tradendae* o katechizacji w naszych czasach (16.10.1979).
- Jan Paweł II, encyklika *Veritatis Splendor* o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła (6.08.1993).
- Jan Paweł II, *List do Dzieci z okazji Roku Rodziny* (13.12.1994).
- Jan Paweł II, list apostolski *Novo millennio ineunte* na zakończenie Wielkiego Jubileuszu roku 2000 (6.01.2001).
- Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica*, Kraków 1996.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* (6.04.2017).
- Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (8.06.2018).
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci* (1.11.1973).
- Półtawska W., *Beskidzkie rekolekcje*, Częstochowa 2009.
- Sperling A.P., *Psychologia*, Poznań 1995.
- Tomasik P., *Polskie podręczniki katechetyczne po roku 2001: blaski i cienie*. w: *Poszukiwania optymalnego podręcznika do katechezy*, red. R. Mąkosa, Lublin 2009, s. 35-56.

Biogram

Ks. Michał Staniszewski – licencjat teologii praktycznej, doktorant teologii pastoralnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, kapłan Archidiecezji Gdańskiej, duszpasterz dzieci i nauczyciel religii, zajmuje się problematyką nawrócenia pastoralnego w nauczaniu papieża Franciszka, prowadzi badania nad fenomenem skuteczności duszpasterstwa ks. Jana Kaczkowskiego; e-mail: meritus4@wp.pl.